

Aneksija BiH bila je za Radića pozitivan korak u rješavanju Istočnoga pitanja. S konačnim definiranjem državnog statusa BiH unutar srednjoeuropskog kompleksa moglo se računati i na stišavanje nacionalnih strasti. Pripojenje je trebalo koristiti i provedbi austroslavističke politike jer je s ulaskom BiH povećan broj slavenskog stanovništva u Monarhiji. S tom činjenicom bi cjelokupni slavenski korpus Monarhije mogao potraživati naspram vladajućeg njemačko-mađarskog dualizma ravnopravnost naroda i međusobno poštovanje.

Nekim današnjim promatračima možda je teško shvatljiv Radićev pristup u pogledu BiH. Ako se ima na umu geopolitički položaj Hrvatske, rascjepkanost hrvatskih područja isključivo unutar Austro-Ugarske Monarhije i pozitivno povijesno naslijeđe hrvatskog državnog prava (odavnina postojeća hrvatska država), onda i ne čudi Radićev odnos prema aneksiji BiH i njegovo puno opravdanje hrvatskog prava na to područje. Još je njegov plan reforme državnog oblika iz 1905. godine značio opravdanje Habsburške monarhije jer je ona mogla najbolje zaštititi interese svih njezinih naroda i građana.

Stjepan Matković

EVGENIJ KUMIČIĆ, Govori, Zagreb, 1994., 558 str.

Objavljivanje dijela govora jednog od najvećih političkih oratora hrvatske povijesti značajan je izdavački poduhvat. Izbor koji nam je ponuđen ukazuje na intelektualne i domoljubne kvalitete govornika, ali, i na vrijeme i prilike u kojemu su ti govori nastali. Izbor E. Kumičića (1850.–1904.) sasvim je razumljiv. U njegovom liku spojio se popularan književnik i strastven političar. Pokazalo se da pisac najčitanijeg hrvatskog romana Urota Zrinjsko-Frankopanska, osim lake ruke posjeduje i dar za govorništvo. Kao govornik rijetkog žara i zanosa učinio je vrlo mnogo na nacionalnom osvještavanju hrvatskog naroda. Pogotovo se istakao u uspješnom izgrađivanju narodnog otpora protiv tada prisutne ideje mađarske supremacije. Dakako, nezaobilazni su i njegovi govori u prilog javne borbe za hrvatsku nezavisnost i stjecanje dostojnog položaja kraljevine Hrvatske. Svoje zadnje govore 1903. godine izrekao je kao predsjednik čiste stranke prava, i to u atmosferi kada je trebao zbog unutarpravaških raskola većinu pozornosti posvećivati osobnim, a ne načelnim problemima.

Glavna inspiracija Kumičićevih govora bio je čisti patriotizam. Stoga je on u svojoj političkoj karijeri izabrao stranku prava. Kao takav, iskreno je slijedio put Ante Starčevića koji je najjasnije izrazio hrvatsku narodnu i državnu misao. Kumičićeva osnovna želja bila je da i Hrvati steknu položaj kakav već imaju i druge nacije. To se osjećalo ne samo u njegovim političkim govorima, nego i u raznim ostalim, a napose, umjetničkim djelima. Valja naglasiti i Kumičićevo djelovanje s moralnih gledišta. Pri tome je ukazao na negativnosti hrvatskog društva s namjerom da se Hrvati što prije moralno preporode kako bi uspješno prionuli k ostvarivanju nacionalnog napretka.

Tadašnji dramatičar Milan Ogrizović napisao je u pravaškoj Hrvatskoj smotri: »Eugen Kumičić pronašao je u hrvatskoj povijesti motive za izlaz iz tmurne atmosfere«. Bogati sadržaj hrvatske povijesti poslužio je kao vrijedan argument u nastojanju izvođenja hrvatskih nacionalnih prava. U samoj tradiciji Hrvatskog sabora bila je čvrsto polegnuta misao obrane hrvatskog državnog prava tako da se od samih parlamentarnih govornika tražilo dobro poznavanje pozitivnih vrijednosti hrvatske prošlosti. Tu se Kumičić pokazao

natprosječno naobraženim i toliko sposobnim da je na temperamentan način uspijevao izvući prevagu u raznim govorničkim dvobojima.

Budući da su razne hrvatske pokrajine bile odvojene od matice, pitanje sjedinjenja uvijek se nalazilo na dnevnom redu uvjerenih pravaša. U tom kontekstu Kumičić je bio pogodna osoba za izražavanje pravaške politike hrvatske integracije. Tako je on po rođenju Istranin (Brseč), dak u Rijeci, Kopru i Zadru, profesor u Splitu, sudionik 1878. godine u okupaciji Bosne, žena mu je bila Varaždinka, a izborne uspjehe (i neuspjehe) doživljavao je u zlatarskom i brodskom izbornom okrugu.

Kumičićeve govore priredio je akademik Dubravko Jelčić. Ukupno je predočeno je 29 govora. Od toga se 25 govora odnosi na saborske nastupe, 2 na agitaciju unutar pravaške stranke, a po 1 govor vezan je uz sudsku obranu, odnosno javni skup u povodu 70. godišnjice života Ante Starčevića. Na kraju je dodan i Kumičićev članak »Petar Zrinski i Franjo Krsto Frankopan i njihovi klevetnici«(311–397). Riječ je o britkom odgovoru jednom podvaljivaču koji je iz aktualnih protuhrvatskih pobuda poricao značaj Kumičićevog djela.

Uopće kod ove knjige treba naglasiti vrlo dobru koncepciju priređivača. Korisna su pojašnjenja (399–525) koja nam jasno i sažeto naznačuju uvjete pod kojima nastaju određeni govori. Osobni registar i tumač (525–554) kvalitetno su napravljeni jer čitatelj kod većine imena dobiva osnovne podatke o pojedinim osobama. Sve u svemu, djelo koje je za svakog ljubitelja retorike izvor stilski dotjerane riječi, a za povjesničare pokazatelj jednog od onodobnog načina izražavanja.

Stjepan Matković

DAMIR AGIČIĆ, Tajna politika Srbije u XIX. stoljeću, AGM, Zagreb, 1994., 148 str.

Knjiga Damira Agičića *Tajna politika Srbije u XIX. stoljeću* bavi se političkim planovima srpskih vladajućih krugova prema zemljama u njihovu susjedstvu polovicom 19. stoljeća. Polazeći od činjenice da se u tom vremenu u srbijanskim političkim krugovima pojavila misao o proširenju ondašnje male autonomne kneževine na susjedne nesrpske zemlje, Agičić je istraživanje usmjerio na tajnu politiku srbijanskih krugova, služeći se kod toga arhivskom građom Ilije Garašanina iz Arhiva Srbije u Beogradu i velikim brojem dosad neobjavljenih izvora i literature vezane uz tu temu. Ujedno je naglasio kako su dosadašnje ocjene o navedenoj problematiki nepotpune i samo dijelom točne, jer se tumačenje značaja i dosega srbijanske tajne politike svodilo na objašnjenje da je to djelatnost za okupljanje južnoslavenskih naroda oko Srbije i za oslobodenje od turske vlasti, a osnovni je cilj – proširenje granica Kneževine Srbije na teritorij ostalih južnoslavenskih naroda – prešućivan. Budući da je Srbija provodila svoju tajnu politiku u krajevima nastanjenim slavenskim narodima u turskim pokrajinama, kao i u sjevernoj Albaniji, autor je svoje istraživanje usmjerio na djelovanje srpske politike u tim krajevima 40-ih i 50-ih godina XIX. stoljeća, odnosu Srbije prema događajima u Hrvatskoj i Vojvodini tijekom 1848./49. godinu, te organizaciji i ciljevima Garašaninove tajne organizacije za pripremu ustanka u Turskom carstvu. Uvod u problematiku tog istraživanja u Agičićevoj knjizi nalazimo u prvom poglavlju, koje ukratko govori o razdoblju vlasti ustavobranitelja, koji su nastojali uvesti ustavni poredak, slobodu trgovine i privatnog vlasništva, te ojačati seosku